

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

A HÁZTÁJI GAZDASÁGOK TAKARMÁNYELLÁTÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

(NAGY JÁNOS)

A háztáji gazdaság a mezőgazdaság szocialista rendszerének szerves alkotórésze. Elősegíti a közös és egyéni érdekek helyes összhangjának kialakítását, a szövetkezeti mozgalom fejlődését, teret ad a családi töredék munkaidő hasznosításának, a kisüzemi termelőeszközök kihasználásának. A háztáji gazdaság az önfogyasztáson felül kiegészítő jövedelmet biztosít a családnak és jelentős mennyiségű mezőgazdasági terméket a népgazdaságnak.

A háztáji gazdaságokban az állattartásból származó termelés van túlsúlyban. A népgazdaság egészében viszont ellenkező a helyzet, és az állattenyésztés csak mintegy 40%-kal járul hozzá a mezőgazdasági bruttó termelési érték létrehozásához. Ez a sajátos helyzet csak azért tartható fenn mert e gazdaságok jelentős mennyiségű olyan termelőeszkővel rendelkeznek (istállók, ólak, pajták stb.), amelyek szinte kizárólag csak az állattartás révén hasznosíthatók, ezenkívül a családtagok és a tsz tagok töredék munkaideje is értékesül.

A háztájiban jelentős állatállomány tartható anélkül, hogy a teljes takarmányszükségletet a háztáji gazdaságnak kellene megtermelnie, ugyanis a háztáji a közös gazdaság és a szerződött vállalatok révén jelentős takarmánymennyiséghez juthat. Mindezek ellenére az elmúlt években csökkent az állattenyésztésből származó bruttó termelési érték abszolút nagysága és részaránya. Ennek következtében pedig csökkent az összes termelési érték is, miután a növénytermelés a kiesést nem tudta pótolni.

A HÁZTÁJI GAZDASÁGOK TAKARMÁNYELLÁTOTTSÁGA

A háztáji gazdaságok sajátos helyzetéből adódik, hogy az állattartás takarmányalapja a közösből kapott természetbeliekből, kisebb részben a szabadpiaci vásárlásokból, a szerződéses hizlalás után kedvezményesen kapott takarmányokból és a háztáji gazdaságokban termelt takarmányokból tevődik össze. Rendkívül jelentős még az a takarmánymennyiség is,

amely a háztáji és a közös termelés melléktermékeként (a kultúrnövények ritkítása, gyomlálás stb.) jelentkezik, valamint az a takarmányozási lehetőség, amely a termelőszövetkezeti üzemen belül (utak, árokpartok, futball-pályák, erdőszélek, konyhai hulladék stb.), vagy a szomszédos üzemek (vasúti töltés, erdőgazdaság stb.) területén adódik legeltetés vagy kaszálás formájában. Végeredményben ezek a takarmányszerzési lehetőségek alkotják a háztáji takarmánybázisát.

1. táblázat

A HÁZTÁJAI GAZDASÁGOKBAN TERMELT FŐBB TAKARMÁNYNÖVÉNYEK
ÉS A KÖZÖS GAZDASÁGOKBÓL KAPOTT TERMÉSZETBELIEK
ÉRTÉKÉNEK ALAKULÁSA*
(1959. évi változatlan áron)

Megnevezés	1961		1962		1963		1964		1965		1966	
	millió Ft	index (1961=100)	millió Ft	index (1961=100)	millió Ft	index (1961=100)	millió Ft	index (1961=100)	millió Ft	index (1961=100)	millió Ft	index (1961=100)
Közös gazdaságból kapott természetbeli értéke	2905	100,0	3364	115,8	3058	105,3	2729	93,9	3000	103,3	.	.
Háztáji gazdaságokban termelt főbb takarmánynövények értéke ^{a)}	2204	100,0	2462	111,7	2614	118,6	2572	116,7	2685	121,8	2800	127,0
Közös és háztáji együttesen	5109	100,0	5826	113,9	5672	111,0	5301	103,0	5685	111,2	.	.

* A KSH és az FM Statisztikai és Számítástechnikai Igazgatóságának adatai.

^{a)} Ide tartozik az árpa, a kukorica, a csalamádé, a takarmányrépa, a lucernaszéna. A többi jelentéktelen összegben szerepelt.

A felsorolt lehetőségek közül legpontosabban a közös gazdaságokból kapott természetbeliek és a háztáji gazdaságok takarmánytermelésének mennyiségét lehet számszerűen kifejezni. E két forrás általában a legdöntőbb, ez képezi a háztáji állattartás takarmánybázisának alapját, és ettől függ a háztáji állatállomány létszámának alakulása is.

A háztáji állatállomány takarmánybázisa az utóbbi években az 1. táblázat adatai szerint alakult. Ezt tekintve, a vizsgált időszak alatt a közös gazdaságból származó természetbeli részesedés lényegében változatlan volt. Hogy a közös és háztájiból származó takarmány értéke együttesen mégis növekedést mutat, az azzal magyarázható, hogy növekedett a háztáji gazdaságokban megtermelt takarmányok értéke.

Végül is tehát — és ezt jól mutatják az indexszámok — a háztáji állattartás takarmánybázisa növekvő tendenciát mutat. Ennek ellenére azonban csökken a háztáji gazdaságokban tartott állatok száma és e szerint csökken az állattartásból származó összes termelés is.

A háztáji állatállomány csökkenését a 2. táblázat adatai mutatják.

2. táblázat

A HÁZTÁJI ÁLLATTÁLLOMÁNY ALAKULÁSA*

Megnevezés	Az 1961.	Az 1962.	Az 1963.	Az 1964.	Az 1965.	Az 1966.
	március 31-i állomány számosállatban, ha az 1961. évi állomány = 100,0%					
Szarvas- marha	100,0	92,2	81,2	79,0	81,5	77,6
Sertés	100,0	97,3	74,3	88,4	98,7	76,4
Ló	100,0	34,2	26,3	23,7	—	26,3
Juh	100,0	94,4	105,6	116,7	—	111,1
Összesen:	100,0	91,6	77,3	80,3	82,0	75,9

* FM Statisztikai és Számítástechnikai Igazgatóság adatai.

Az egész állattartásra nézve a legnagyobb mérvű csökkenés kétségtelenül a szarvasmarha- és a sertésállományban következett be, amely az összes állattartás 70%-át teszi ki.

A takarmánybázis és az állattartás eltérő alakulását számos tényező befolyásolja. Ismeretes, hogy a háztáji gazdaságokban a rendelkezésre álló természetbelieket az adott gazdasági évben teljes egészében nem használják fel, hanem kisebb-nagyobb tartalékokat képeznek. Mindez jelentős takarmánymennyiséget köt le,

anélkül, hogy adott időben az állattartás számszerű alakulására kezezően hatna.

Az utóbbi években csökkent a háztáji és az üzemi melléktermékek, valamint a munkával megváltható, vagy kevés díjazás ellenében beszerezhető (erdei kaszálás, utak, árokpártok stb.) takarmányok mennyisége. Ennek legfontosabb oka a háztáji állattartó gazdaságok számának csökkenése.

Az állatot tartó összes háztáji gazdaságban csupán a melléktermékek (zöld) felhasználásából származó takarmányértéknek nagyságára jellemző, hogy az 1961. évi melléktermékek értéke a háztájiban termelt fő takar-

3. táblázat

A MELLÉKTERMÉKEK (ZÖLD) MEGKÖZELÍTŐ ÉRTÉKÉNEK ALAKULÁSA AZ ÁLLATTARTÓ HÁZTÁJI GAZDASÁGOKBAN (1959. évi változatlan áron)

Megnevezés	1961	1963	1966
	millió Ft		
A melléktermékek (zöld) értéke az összes állattartó háztáji gazdaságban ^{a)}	259,2	229,2	203,4
A háztáji gazdaságok számának csökkenése miatt bekövetkezett takarmányfelhasználás-csökkenés	—	30,0	55,8

^{a)} Állattartó gazdaságonként 180 napra napi átlagban 10 kg zöldtakarmányt vettünk alapul. A zöldtakarmányt 20 Ft/q-s árral számoltuk.

mányoknak a 11,7%-át tette ki. Jelentős a háztáji gazdaságok számának csökkenéséből eredő kihasználatlan takarmányok értéke is. Ez az 1966. évben meghaladta a háztáji gazdaságokban termelt árpa értékét (54,9 millió Ft, amelyet pedig kb. 24 000 kh-on tudtak a háztáji gazdaságok megtermelni). Ha ehhez az összeghez még hozzáadnánk a konyhai hulladékok és egyéb kieső takarmányok értékét, láthatnánk, hogy a háztáji állattartó gazdaságok számának csökkenése folytán évente több száz millió forint kiesés, jelentkezik.

A TAKARMÁNYBÁZIS MEGTEREMTÉSÉNEK FORMÁI A HÁZTÁJI GAZDASÁGOKBAN (HAT JÁRÁS ADATAI ALAPJÁN)

Az Agrárgazdasági Kutató Intézetben több éve folyó ez irányú kutatások (6 járás 24 szövetkezetének 1962., 1963., 1964. és 1965. évi) adatai alapján vizsgáltuk meg a háztáji takarmánybázis megteremtésének módjait, a közös takarmánytermelés megtervezését, a közös és a háztáji állatállomány együttes szükségletének kielégítését.

A takarmánybázis megteremtésének módja magában foglalja a közösen megtermelt anyagi javak elosztási rendszerét is. A jelenleg kialakult elosztási rendszerek rendkívül változatos formákat ölelnek fel. A leginkább általánosíthatók a következő formák:

- a) a munkaegység szerinti elosztás;
- b) a részes művelés;
- c) az elszámoló áron történő takarmányvásárlás;
- d) a meghatározott nagyságú takarmánytermő terület rendelkezésre bocsátása, beleértve a bérletet is.

A legelterjedtebb takarmányjuttatási mód még jelenleg is a munkaegység száma szerinti elosztás, bár ez az elosztási mód a vizsgált időszak alatt lényegesen visszaszorult. Nagyon elterjedt viszont a részes művelés és a premizálásos elosztási forma.

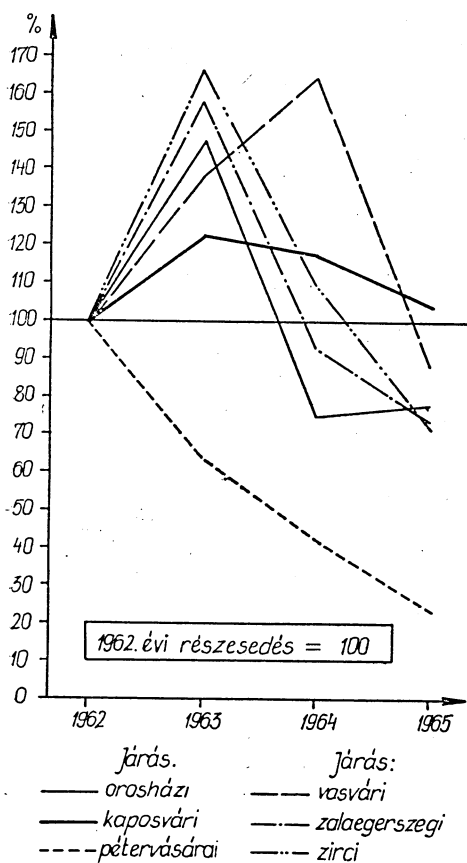
A különböző vidékek jellege lényegében már eleve meghatározza, hogy melyik elosztási forma legyen a döntő, mert a természetbeliek egy részét (pl. gabonaféléket gépi aratás mellett) eleve lehetetlen részes művelés alapján elosztani. Ez látható a 4. táblázatból is, mert pl. az orosházi járásban, adottságait, domborzati viszonyait tekintve, nagyarányú a takarmánygabona-termelés; és a részes művelést lényegében a kukoricánál és a szántóföldi szálas takarmányoknál alkalmazzák. Ilyen körülmények között a munkaegység szerinti elosztás rendszerét jól kiegészíti a premizálási rendszer. A többi járásban viszont, ahol nagyobb volt a szántóföldi és a nem szántóföldi szálas takarmányok aránya, ott lényegesen megnőtt a részesművelés kiterjesztésének lehetősége is.

Az elosztási forma kihat a tagoknak kiosztott összes természetbeli

4. táblázat

A KÖZÖS GAZDASÁGBÓL KAPOTT TAKARMÁNYOK MEGOSZLÁSA
A KÜLÖNBÖZŐ RÉSZESEDESI FORMÁK KÖZÖTT
(Hat járás adatai)

Év	A juttatott takarmányok (1000 Ft-ban)			
	munkaegységre	részes művelésre	prémium címén	Összesen
<i>Orosházi járás</i>				
1962	20 764,1	—	1 698,5	22 462,6
1963	30 710,9	—	—	30 710,9
1964	15 668,0	4 576,0	—	20 244,0
1965	16 257,0	5 384,9	5 828,2	27 470,2
<i>Kaposvári járás</i>				
1962	33 955,8	10 692,5	—	44 648,2
1963	41 403,3	10 800,0	8 057,5	60 260,9
1964	39 978,6	6 755,9	—	46 734,5
1965	35 402,5	13 403,8	—	48 806,3
<i>Pétervásárai járás</i>				
1962	4 398,0	1 545,0	227,0	6 170,0
1963	2 806,0	1 586,0	211,0	4 603,0
1964	1 880,4	5 276,0	—	7 156,4
1965	1 071,3	4 589,0	—	5 660,3
<i>Vasvári járás</i>				
1962	3 756,4	1 207,5	—	4 963,9
1963	5 220,1	848,2	—	6 068,3
1964	6 204,5	2 284,7	—	8 489,2
1965	3 290,0	4 429,0	—	7 724,0
<i>Zalaegerszegi járás</i>				
1962	3 318,0	3 285,0	—	6 603,0
1963	5 256,0	3 118,0	—	8 374,0
1964	3 088,0	5 953,0	1 298,0	10 339,0
1965	2 436,0	9 970,0	—	12 406,0
<i>Zirci járás</i>				
1962	3 546,8	—	—	3 546,8
1963	5 892,0	—	—	5 892,0
1964	3 886,4	—	—	3 886,4
1965	2 530,0	3 957,0	—	6 487,0

1. ábra. A munkaegységre kiadott természetbeli részesezés alakulása a termelőszövetkezetekben

hatásában (2. és 4. ábra). Itt ugyanis arról van szó, hogy mivel a szövetkezetek zömében a takarmánykiosztás nem az állattartók szerint történik, hanem munkaegység szerint, részes művelésre stb., ezért a tárgyévben kapott takarmány — mivel hogy a következő évi szükséglet jelentős részét a megelőző évi termésből kell biztosítani — általában csak a következő évben érezteti állománycsökkentő vagy növelő hatását. A legrövidebb idő alatt a baromfi- és sertésállományt lehet felfejleszteni, ezért a takarmányjuttatás és a háztáji állatállomány nagysága közötti legnagyobb mérvű eltérés is ott lehetséges, ahol ezek az állattartási ágak a legnagyobb mértékűek.

A pétervásárai járás adatai (a 2. és 4. ábrán levő vonalainak azonos irá-

juttatásra, különösen pedig a takarmányfélék mennyiségére. A vizsgált járásokban legkedvezőbben a munkaegység alapján történő takarmányrészesedés hatott a kiosztott takarmány mennyiségére is (1. és 2. ábra). A zirci és a zalaegerszegi járásban jelentkező ellentmondás részben abból adódott, hogy a takarmányok osztásában szinte teljes egészében az új — a részes művelés szerinti — takarmányelosztásra tértek át. A többi elosztási forma arányának növekedése vagy csökkenése nem mutatott olyan szoros összefüggést a takarmány mennyiségek növekedésével vagy csökkenésével, mint a munkaegység szerinti elosztás.

A takarmányfélék fokozott osztása a vizsgált járások esetében kedvezően hatott; növekedett a közös gazdaságokból származó összes jövedelem is (2. és 3. ábra). Ez mindaddig kedvező, amíg a takarmányelosztás csak a reális háztáji igényeket veszi számításba, a közös gazdaság érdekeit tartja elsődlegesnek.

A takarmányjuttatások hatása — mint az a 2. és 3. ábrából is látható — a közösből származó jövedelem nagyságában még abban az évben tükröződik. Ezzel ellentétes képet mutat a takarmányosztás a háztáji állatállomány alakulására tett

nyú és idejű mozgása) azt mutatják, hogy itt a takarmányosztás lényegében az állattartók száma, illetve a tartott állatok mennyisége alapján történt, és így feleslegek nem halmozódtak fel.

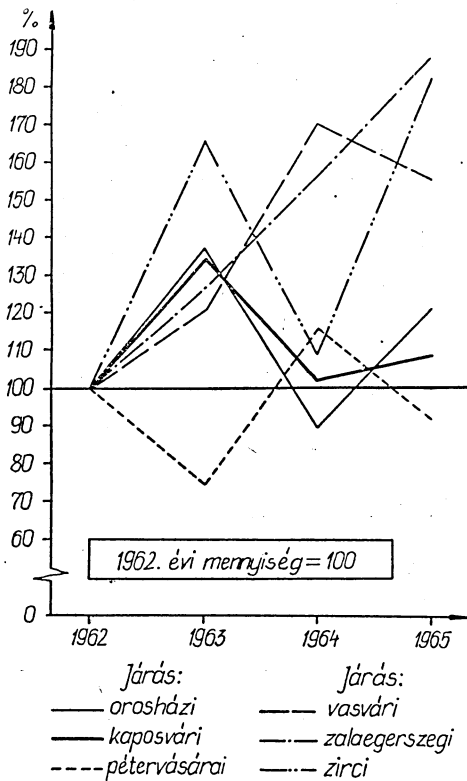
A háztáji állatállomány takarmányellátásának másik formája az elszámolóáron történő takarmányvásárlás is. Ilyen formát alkalmaznak pl. a zimányi Béke Termelőszövetkezetben. E forma szerint elszámolóáron a tagok annyi takarmányt vásárolhatnak, amennyi háztáji takarmányszükségletük kielégítésére szükséges. Természetesen minden egyes takarmány esetében nem lehet ma még ezt az elosztási formát alkalmazni, mert különösen az abrakfélénél nagy a különbség az alacsonyabb elszámolóár és a magasabb piaci ár között, ami sok esetben visszaélésre adhat alkalmat.

Az utóbbi időben egyre jobban elterjedő egyik takarmányszerzési lehetőség a terület különböző címeiken történő használatbaadása is. A vizsgált járások területén számos ilyen megoldás terjedt el. Ezek közül a leggyakoribbak:

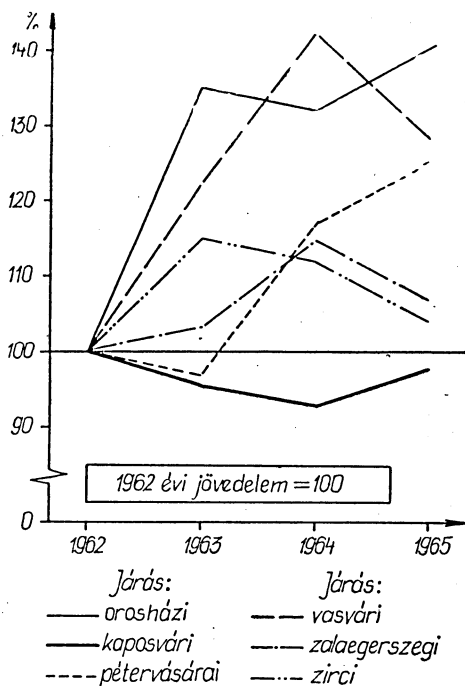
1. a szőlő—gyümölcsös területek tartós használatbaadása;
2. a szántóföldi szalastakarmány-termő területek (pl. lucerna) egy vagy többéves használatba adása;
3. a kaszálók egy vagy többéves használatba adása;
4. „karózott” háztáji stb.

A területjuttatás 2. és 3. formája függ a közösen végzett munka mennyiségétől és az állattartástól, tehát ebben csak az állattartók részesülhetnek.

E megoldás hatása általában abban mutatkozik meg, hogy kisebb lesz a közös gazdaságokból munkaegységre, részes művelésre és prémium címén családonként kiosztott természetbeliek összege. Ennek ellenére nagyobb az egy családra jutó számosállat létszám. Így az a látszat keletkezik, mintha e helyeken a háztáji gazdaságok kevesebb takarmánnyal is több állatot tartanának el. A valóság azonban az, hogy e járásokban az egy számosállatra

2. ábra. A közösből kapott takarmányok összes mennyiségének alakulása a termelőszövetkezetekben

3. ábra. A közösből származó összes jövedelem alakulása a termelőszövetkezetekben

száló már olyanok kezében volt, akik nem is foglalkoztak állattartással, vagy a közös gazdaságban kevesebbet dolgoztak, mint a hasznosítási szerződés megkötése idején.

jutó ún. háztáji (tényleges háztáji + a közös gazdaságból használatra kapott terület) nagyobb, mint azokban a termelőszövetkezetekben és járásokban, amelyekben a takarmánytermő területek egy részének ilyen hasznosítása kevésbé terjedt el.

A takarmánytermő területek rövid időre (2–3 év) történő használatba adása kedvező hatással van a háztáji takarmánybázisra, fokozza a tagok biztonságérzetét, és ezáltal elősegíti a háztáji állattartás növekedését, valamint a kaszálók jó állapotban tartását. Tehát mind a közösből, mind a háztájinak kedvező. Kedvezőtlen viszont az ennél hosszabb (4–5 éves) időre történő használatba adás, amelyet a zala-szentmihályi és más termelőszövetkezetekben is alkalmaztak. A hosszabb idő alatt ugyanis túlságosan nagy változás áll be a tag és a közösből viszonyában, noha a megállapodás változatlan marad. Így fordulhatott elő, hogy sok esetben a ka-

5. táblázat

AZ EGY CSALÁDRA JUTÓ TERMÉSZETBELI JUTTATÁS ÉS SZÁMOSÁLLAT NAGYSÁGA A VIZSGÁLT JÁRÁSOKBAN

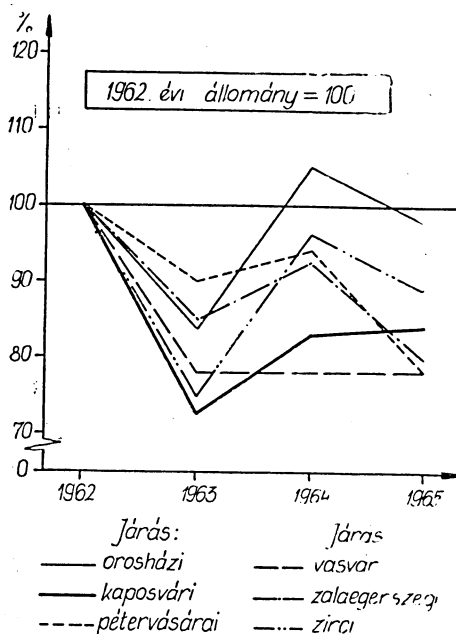
Járás	Egy családra jut							
	természetbeli (Ft)				számosállat			
	1962	1963	1964	1965	1962	1963	1964	1965
Orosházi	2016	2720	1867	2617	1,1	0,9	1,2	1,1
Kaposvári	2831	3553	3031	3285	2,0	1,5	1,7	1,8
Pétervásárai	1365	1024	1616	1312	0,9	0,8	0,9	0,7
Vasvári	932	1154	1644	1508	1,6	1,3	—	1,3
Zalaegerszegi	602	783	983	1218	1,7	1,4	1,6	1,4
Zirci	904	1511	1011	1765	1,8	1,4	1,8	1,8

1965-ben a zalaegerszegi és a kaposvári járás több termelőszövetkezetében bevezették az egy évre szóló lucernaterület-juttatást. Zalaszentmihályon pl. minden teljesített munkanap után egy négyszögöl lucernát kaphat a tag. Az ilyen irányú kísérletezések eddigi tapasztalatai kedvezőeknek mutatkoztak.

A takarmánybázis megteremtését jelentősen befolyásolják még: a takarmányok hazaszállítása, valamint a tényleges háztáji terület meghatározása. Az eddigi gyakorlattól eltérően egyre inkább előtérbe kerül annak szükségessége, hogy a háztáji ne családi, hanem inkább tagsági viszonyhoz, munkavégzési kötelezettséghez kapcsolódjon.

FORRÁSMUNKÁK

(1) FM Statisztikai és Számítástechnikai Igazgatóság 1965. évi kiadványa. — (2) KHS Statisztikai adattár. 1965. — (3) KSH belső használatú anyagok. — (4) A közös és háztáji állattartás üzemi kapcsolatai a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben. Mezőgazdasági Üzemszervezési Kutató Intézet 1965. évi kiadványa. — (5) Az Agrárgazdasági Kutató Intézet háztáji gazdaságokkal kapcsolatos adatgyűjtése.

4. ábra. A háztáji állomány alakulása a vizsgált termelőszövetkezetekben